AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ÉS AZ ÉLETMINŐSÉG TELEPÜLÉSI OLDALA

TELEPÜLÉSI KÖRNYEZET

Pál Viktor, Boros Lajos, Trócsányi András, Uzzoli Annamária, Nagy Gyula, Kovalcsik Tamás, Szilassi Péter, Gál Tamás, Gulyás Ágnes, Pirisi Gábor, Ilcsikné Makra Zsófia, Lados Gábor

Az életminőség korábban bemutatott aspektusai kisebb-nagyobb mértékben az egyénekhez kapcsolódtak – azaz a legtöbb esetben olyan tényezőkről volt szó, amelyeket az embereknek (legalábbis elméletileg) módjukban áll megváltoztatniuk. Azonban számos olyan külső tényező is hat az életkörülményekre, amelyeket az egyén nem vagy csak közvetetten tud befolyásolni. Ilyen például a természeti környezet állapota, a környezeti veszélyeknek való kitettség, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés és a biztonság. Térbeliségük számos folyamattal függ össze: hatnak rájuk a helyi és országos politikai döntések, a gazdasági folyamatok, a demográfiai sajátosságok, a településszerkezet vagy éppen a globális klímaváltozás. E tényezők egyfelől lehetőségeket teremtenek, másfelől határt is szabnak a település lakóinak.

A települési környezet természeti vonatkozásai

A települési környezet komplex rendszer, amely alapvetően társadalmi, gazdasági, politikai folyamatok által befolyásolt természeti tényezőkből, illetve az épített környezetből áll. A települési környezet természeti része egyrészt olyan keret, mely a jellegzetességei (pl. felszínborítottság, víz- és levegőminőség, mikroklíma, biodiverzitás) alapján az egyéni és társadalmi élet színtere, a jóllét és az egészség meghatározó eleme, mindemellett veszélyek és kockázati tényezők forrása is. Másrészt olyan kapcsolatrendszer, mely – számos egyéb tényező mellett – pozitív vagy negatív irányban is befolyásolhatja például az ingatlanpiac alakulását XII. 2. 1. 31. vagy a lakóhellyel való elégedettséget. Részben a természeti környezet biztosítja a rekreáció, a szabadidő-eltöltés lehetőségeit, és hatást gyakorolhat az egészségre 1.

A település beépítettsége és a felszínborítottság kihat az életminőség számos elemére, illetve alapvetően befolyásolja az ott élők közérzetét XII. 1. 10. XII. 1. 11. XII. 1. 12.. Különösen lényeges a beépítettség sűrűsége, a *zöldfelületek* (pl. parkok) és a *vízfelületek* (pl. tavak, folyóvizek) nagysága, valamint elérhetőségük, de jelentős a szerepük a globális klímaváltozás okozta helyi hatások mérséklésében is XII. 2. 2. 1.. A zöldfelületek (városi zöldnövényzettel borított területek) a párologtatással és energiaátalakítással csökkentik a kánikulai napok extrém hőmérsékletét, a lehullott csapadék egy részének visszatartásával mérséklik a villámárvizek esélyét. A vízfelületekkel (városi kék) együtt párologtatásukkal hűtik a levegőt, növelik páratartalmát. A települések növényzete ezen kívül a közlekedési és ipari eredetű por- és zajszennyezettséget is csökkenti. A települési „zöld" és „kék" területek lehetőséget adhatnak a rekreációra, sportra, így hozzájárulnak az egészség megóvásához is.

1 *Humánkomfort viszonyokat is figyelembe vevő városi zöldfelületek Budapesten, a Teleki téren*

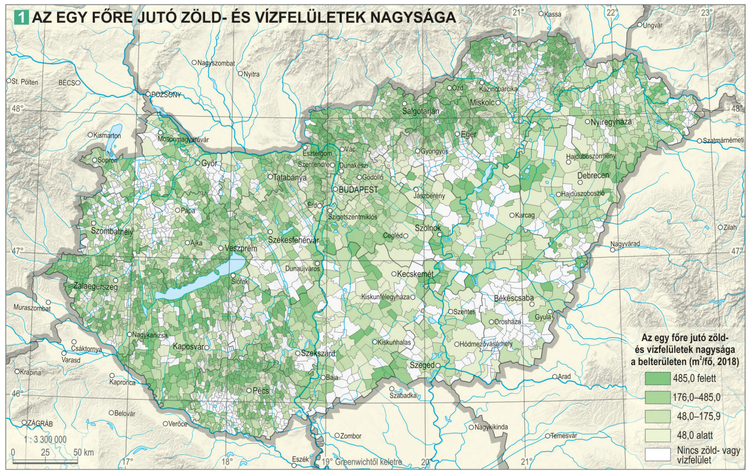

1 AZ EGY FŐRE JUTÓ ZÖLD- ÉS VÍZFELÜLETEK NAGYSÁGA

Az egy főre eső belterületi zöld- és vízfelületek területe alapján a legkedvezőbb helyzetben az erdőkkel szegélyezett hegy- és dombvidéki (pl. Mátra, Őrség) települések vannak, továbbá az üdülőkörzetek (pl. a Balaton környéke) a parkok magas arányának köszönhetően. A nagyobb lélekszámú városok közepes értékei azt mutatják, hogy a magas népességszám mellett sok parkkal és egyéb zöldfelülettel rendelkeznek XII. 2. 2. 1..

Az éghajlat és az időjárás befolyásolja a népesség közérzetét és egészségét, ami a klímaváltozás miatt egyre nagyobb figyelmet kap, mivel az eddig is meglévő hatások jelentősen átalakulnak. A várható hazai regionális léptékű hőmérséklet-változás ismert, lokális léptékben azonban ennél mozaikosabb a kép, főleg a városokban. A térben erősen tagolt felszín miatt éjjel a városi levegő jóval lassabban hűl, mint a város környéki, így kialakul a városi hősziget. Éjjel a városok átlagosan 1-3 °C-kal melegebbek, de a különbség akár a 8-9 °C-ot is elérheti. A hősziget miatt az évi középhőmérséklet a hazai városok belsejében kb. 1 °C-kal magasabb, mint a külterületeken, ami hasonló nagyságú, mint az elmúlt száz év melegedése országos szinten. A *trópusiéjszaka-index* XII. 2. 2. 2. a 20 °C-nál magasabb minimum hőmérsékletű napok átlagos éves számát adja meg. Az ilyen napok egybeesnek a hőségriasztásokkal. Ilyenkor az egészséges emberek sem tudnak pihenni éjjel, a betegségekkel küzdők számára pedig akár végzetes is lehet a hőstressz. Egy szegedi példán jól látszik, hogy a terhelő időszak jelenleg a városközpontban a leghosszabb, de a közeljövőben a külterületeken is megjelenik, és a város központjában az évszázad végére több mint 40 ilyen nap is lehet XII. 2. 2. 2.. (A számítások, a regionális klímamodellek eredményeit felhasználva, a MUK-LIMO városklímamodellel készültek.) Mikroléptékben (pl. az utcákon vagy egy téren) a hőérzetet további tényezők is befolyásolják: a léghőmérsékleten kívül a nap- és hősugárzás, a légnedvesség és a szél, amelyeket a megváltozott városi felszínborítás (pl. több beépített terület) jelentősen módosít 2. A szervezet számára az a környezet a legkedvezőbb, amely a legkisebb alkalmazkodásra kényszeríti a hőháztartását (ez az ún. neutrális termikus komfortos tartomány). Az ilyen városi környezet kialakítása komoly kihívás elé állítja a várostervezést. A *humánkomfort*-kutatások olyan modellezési módszereket fejlesztettek ki, amelyekkel számszerűsíthető a lakosságot érő hőterhelés mértéke, feltérképezhetők egy kisebb terület komfortviszonyai, illetve előre jelezhetők egy tervezett átalakítás hatásai. Egy szegedi köztér példáján egyértelműen kimutathatók azok a kritikus területek, ahol a közteret használók szervezete magas *hőterhelés*nek van kitéve. Az eredmények ismeretében a zöldfelület (pl. faállomány) megfelelő átalakításával kedvezőbb körülmények teremthetők, így lokálisan mérsékelhetők a globális klímaváltozás hatásai XII. 2. 2. 3..

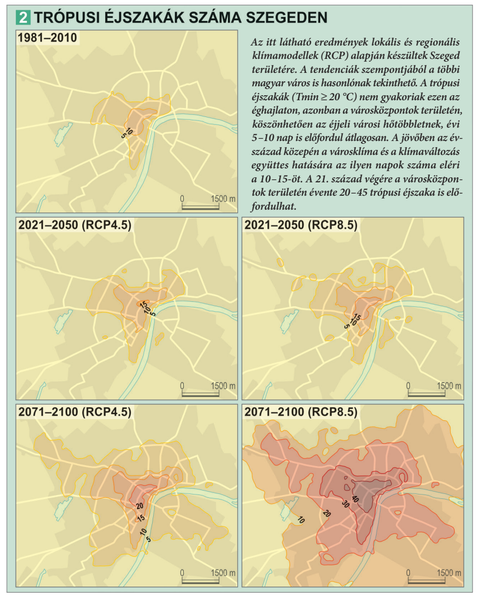

2 TRÓPUSI ÉJSZAKÁK SZÁMA SZEGEDEN

Az itt látható eredmények lokális és regionális klímamodellek (RCP) alapján készültek Szeged területére. A tendenciák szempontjából a többi magyar város is hasonlónak tekinthető. A trópusi éjszakák (Tmin ≥ 20 °C) nem gyakoriak ezen az éghajlaton, azonban a városközpontok területén, köszönhetően az éjjeli városi hőtöbbletnek, évi 5–10 nap is előfordul átlagosan. A jövőben az évszázad közepén a városklíma és a klímaváltozás együttes hatására az ilyen napok száma eléri a 10–15-öt. A 21. század végére a városközpontok területén évente 20–45 trópusi éjszaka is előfordulhat.

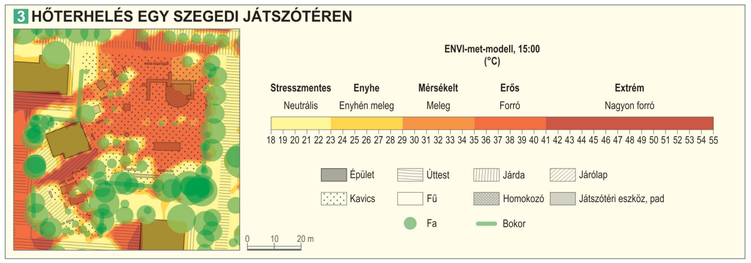

3 HŐTERHELÉS EGY SZEGEDI JÁTSZÓTÉREN

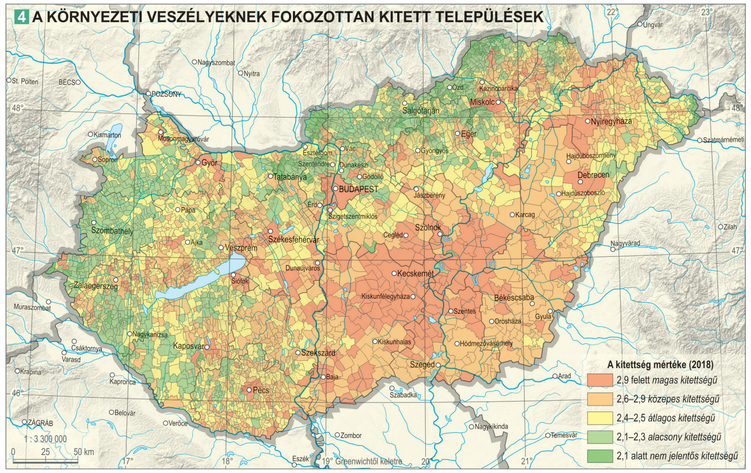

4 A KÖRNYEZETI VESZÉLYEKNEK FOKOZOTTAN KITETT TELEPÜLÉSEK

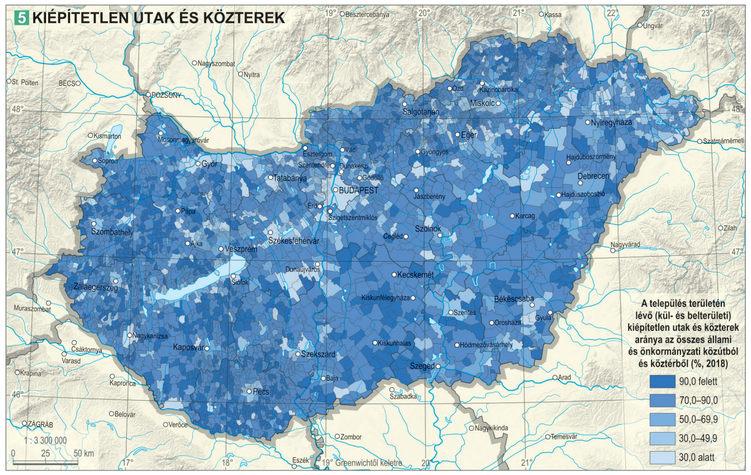

5 KIÉPÍTETLEN UTAK ÉS KÖZTEREK

2 *Felújított köztér térkőfelülettel: a szekszárdi Béla király tér*

A településeken a természeti környezet átalakítása, károsítása, privatizációja gyakran növeli az egészségügyi kockázatokat és ronthatja az életminőséget. A kockázatok akkor válnak veszéllyé, amikor az emberi életet közvetlenül fenyegetik. Mindez újratermeli vagy növeli a társadalmi helyzetből, sérülékenységből fakadó egyenlőtlenségeket. A települési környezeti kockázatok és veszélyek száma folyamatosan nő, de ezzel párhuzamosan a társadalom kockázatérzékelése is változik. A népesség kitettsége a különböző *környezeti veszélyek*nek eltérő mértékű, melyet többek között a lakóhely földrajzi helyzete, a településhierarchiában elfoglalt helye, a jövedelemszint és az érdekérvényesítő képesség befolyásol. Az életminőséget rontó természeti veszélyforrások gyakran földtani adottságokhoz vagy a klímaváltozáshoz köthetők. Az előbbire példa a földrengés, földcsuszamlás, az utóbbira az időszakosan bekövetkező vízhiány (aszály) vagy víztöbblet (árvíz, villámárvíz, belvíz), a szélsőséges időjárási események (jégesők, szélviharok) gyakoribbá válása. Az említett események a település fizikai károsodásához vezethetnek (pl. megsemmisülnek, rongálódnak épületek), vagy egészségkárosodást (pl. fertőzések, sérülések) is okozhatnak. A levegőben időnként tömegesen megjelenő növényi pollen és spóra, valamint a közlekedésből és a fűtésből származó szálló por, továbbá az egyéb légszennyező anyagok rontják a települések levegőminőségét. A veszélyes hulladék lerakásából, továbbá a mezőgazdasági és ipari tevékenységből eredő környezetszennyezés megfelelő szabályozással és technológiával csökkenthető, illetőleg kármentesítéssel elhárítható. A komplex kitettségi mutató alapján (amely az elmúlt évtizedben tapasztalható árvízekre, belvizekre, káreseményekre, veszélyes hulladék lerakására, ivóvízminőségre, levegőminőségre, aszályra és hőhullámos napokra vonatkozó adatok alapján készült) az Alföld (aszály, ár- és belvíz), valamint a nagyvárosi térségek (légszennyezés és hőterhelés) fokozottan ki vannak téve természeti veszélyeknek, hiszen a fent említett tényezők halmozottan érintik őket XII. 2. 2. 4..

A kommunális infrastruktúra

A települési infrastruktúrához a lakásállományon kívül a kommunális infrastruktúra is hozzátartozik, ami magában foglalja a település közműveit és közlekedési hálózatát, illetőleg létesítményeiket. Ide sorolható a települési energiaellátás (pl. villamosenergia-, gázellátás, távfűtés, melegvíz-szolgáltatás), a települési vízgazdálkodás (pl. vezetékes ivóvízellátás, szennyvízelvezetés), a hulladékgazdálkodás, illetve a településen található (burkolt) úthálózat. A kommunális infrastruktúra jelentős része szorosan összefügg a lakásállománnyal, hiszen legtöbb eleme az ellátást a lakáson keresztül biztosítja. Minél jobban ki van építve, annál komfor-

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021

3 *Belterületi közutak felújítása a Dél-Alföldön*

tosabb hátteret kínál a mindennapokhoz, és így növeli a települések népességmegtartó képességét. Az infrastruktúra legtöbb eleme – elsősorban az európai uniós előírások és támogatások nyomán – az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben fejlődött.

A *szilárd burkolattal ellátott (kiépített) közúthálózat* nemcsak a közlekedés egyik alapfeltétele, hanem a porszennyezést is csökkenti, amivel a település levegőminőségét javítja. Bár az elmúlt évtizedekben igen jelentősen bővült a kiépített állami és önkormányzati fenntartású utak aránya 3, és a területi különbségek is mérséklődtek, még mindig sok a kiépítetlen közút (2180 településen 70%-nál magasabb az arány). A kedvezőtlen kategóriába eső települések térbeli eloszlása csak részben függ össze a gazdasági fejlettséggel, és az apró-falvas térségek sem képeznek homogén csoportot, mert ahol megfelelő forrásokat sikerült szerezni, ott igen jól ki van építve az úthálózat XII. 2. 2. 5.. Magas a kiépítetlen közutak és közterek aránya az olyan településeknél, amelyek nagy kiterjedésű külterülettel rendelkeznek (pl. az Alföldön), vagy ahol kiterjedt az erdőterület.

Az *energiaellátás* terén észlelhető változások (pl. a földgázvezeték-hálózat széles körű kiépítése) a vidéki térségekben is lehetőséget teremtettek a kényelmesebb életre, azonban ehhez a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok jövedelmi viszonyainak javulása is szükséges lenne.

A *közüzemi ivóvíz-szolgáltatás* – különösen az ország európai uniós csatlakozása óta – lényegesen javult: a lakások több mint 94%-át kapcsolták már be a hálózatba, és így Magyarország helyzete nemzetközi összehasonlításban is kedvező. Igen nehéz azonban megoldani a tanyákon élő népesség ellátását 9 egészséges ivóvízzel, különösen a Dél-Alföldön, ahol az artézi kutakból nyert víz arzéntartalmának csökkentése jelent nehézséget.

Európai uniós előírás a szennyvízkezelés fejlesztése és a *szennyvízelvezető hálózatba bekapcsolt lakások* számának és arányának növelése, a közműolló (a közműves vízellátásba és a csatornahálózatba bekapcsolt lakások közti különbség) zárása. Magyarország helyzete ezen a téren a környező országokénál is kedvezőbb, különösen a délszláv szomszédság többnyire elaprózott településszerkezetű, falusias térségeihez viszonyítva XII. 2. 2. 6.. E mutató szerint a Kárpát-medence teljes területén szembeötlő a nagyvárosok és a jelentős mértékben urbanizált térségek előnye.

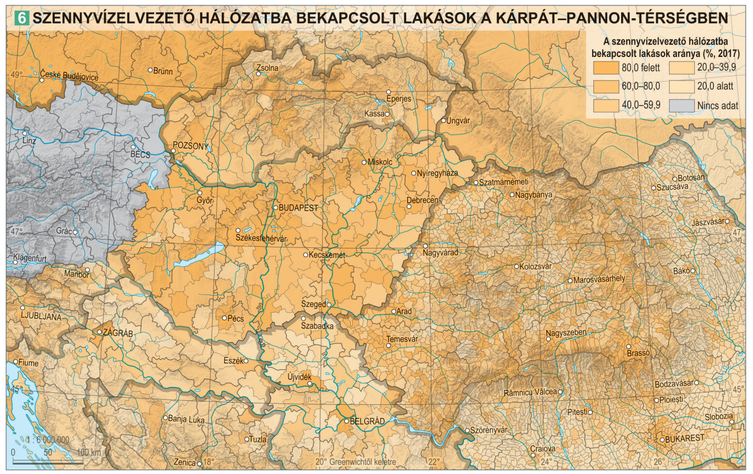

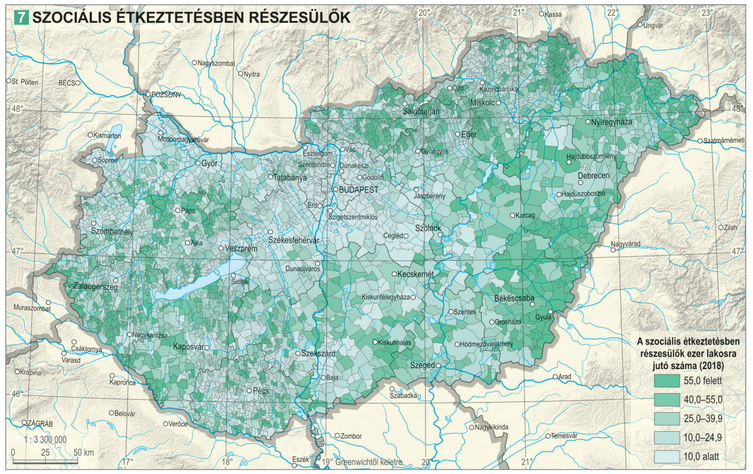

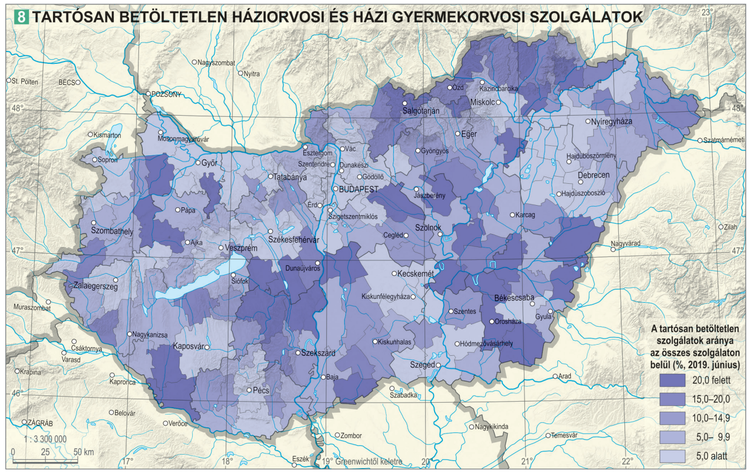

Ellátottság, a szolgáltatások elérhetősége

A hatékony és elérhető szolgáltatások szerepét számos életminőséggel kapcsolatos kutatás kiemeli: a szubjektív jólléthez hozzájárul, hogy mennyire könnyű orvoshoz jutni vagy milyenek a vásárlási lehetőségek. Ezek gyakran fontos szempontjai a lakóhelyválasztásnak, mivel például az egészségügyi szolgáltatások megléte vagy hiánya, az oktatási intézmények közelsége vagy éppen a kereskedelmi ellátottság hatást gyakorol a mindennapi életre és a karrierlehetőségekre.

A *szociális ellátás* részben állami, részben pedig önkormányzati feladat. Emellett civil szervezetek és az egyházak is részt vesznek a kapcsolódó feladatok (pl. szociális étkeztetés, idősek és fogyatékosok nappali ellátása, tanya- és falugondnoki szolgáltatás, család- és gyermekjóléti szolgálat, utcai szociális munka) megoldásában. E szolgáltatások közül a szociális étkeztetés működik a legtöbb helyen az országban; leginkább a periferikus területeken, kistelepüléseken jellemző.

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021

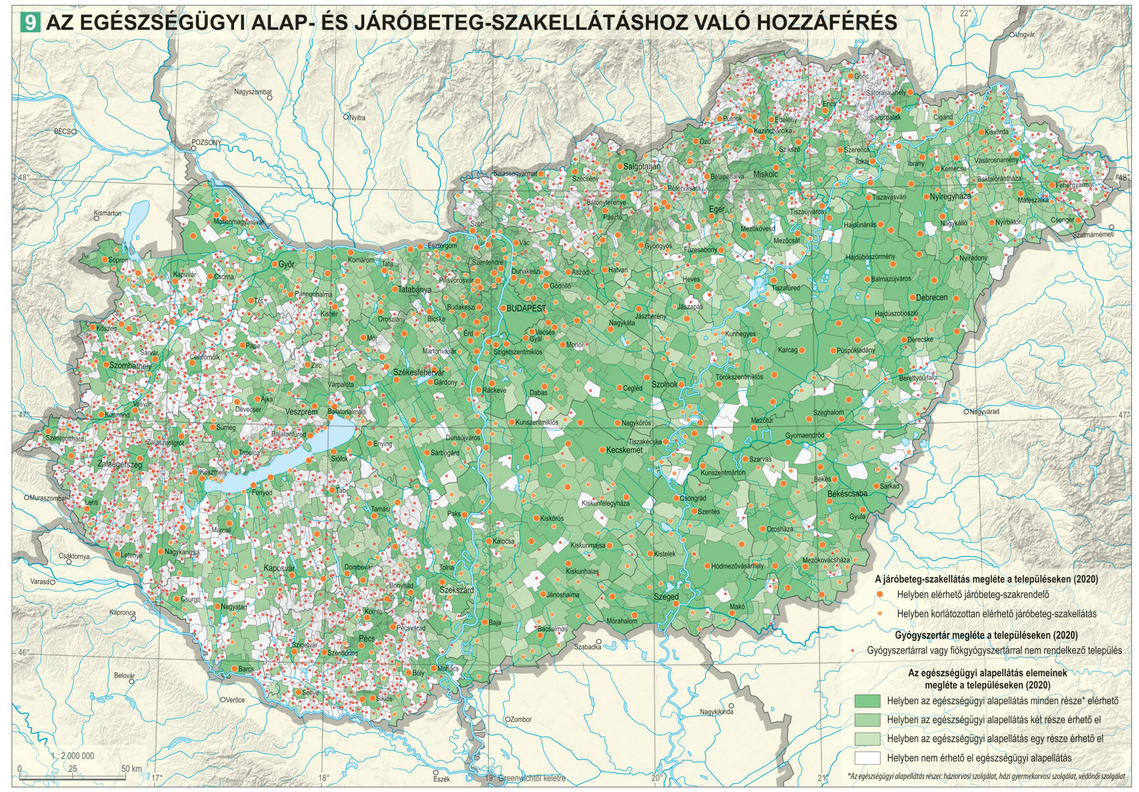

Biztosítása az önkormányzatok kötelező feladata, és elsősorban idősek veszik igénybe XII. 2. 2. 7..

Az *egészségügyi ellátás*hoz való hozzáférés feltételei függenek attól, hogy a betegnek milyen panaszai vannak, hajlandó-e igénybe venni az ellátást, a közelben vannak-e a megfelelő egészségügyi szolgáltatások, és hogy ezek milyen gyorsan érhetők el. Az alapellátás kapuőr feladata a szakellátás tehermentesítése, vagyis csak az a beteg kerüljön magasabb ellátási szintre, akinek a gyógyítása kizárólag ott biztosítható. Sok településen *betöltetlen a háziorvosi szolgálat*, amelyet az önkormányzatok helyettesítéssel oldanak meg XII. 2. 2. 8., de ez a rendelési idő csökkenésével és a hozzáférés akadályaival jár. Minél kisebb lélekszámú egy település, annál nagyobb az esély, hogy a háziorvosi és a védőnői ellátást is helyettesítik, a háziorvos látja el a házi gyermekorvosi feladatokat, és *nincs helyben gyógyszertár* XII. 2. 2. 9.. A távoli és nehezen megközelíthető helyeken (pl. határ mentén, belső perifériákon, külterületeken, tanyákon) hiányos az alapellátás, és az itt élők nehezen jutnak el a teljes körű ellátást nyújtó járásszékhelyi szakrendelőig vagy a legközelebbi városig, ahol legalább korlátozottan elérhető egy-egy szakellátás.

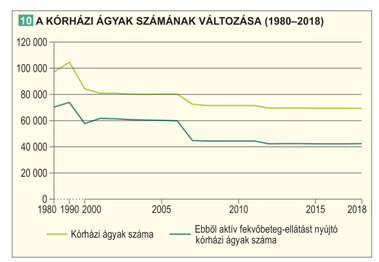

Az ilyen területeken élők egészségi állapota rendszerint rosszabb, az emberek gyakrabban kerülnek kórházba XII. 1. 15., így nagyobb az igény a lakóhelyhez közeli egészségügyi szolgáltatásokra és a jobb hozzáférésre.

A rendszerváltozás előtt a hazai egészségügy nagymértékben épített a fekvőbeteg-ellátásra, így sok volt a kórházi ágy és az intézmény, továbbá a betegek európai viszonylatban hosszú ideig tartózkodtak a kórházakban. Mivel a kórházközpontú egészségügyi ellátás fenntartása költséges, az egészségügy 1990-es évek óta tartó átalakítása során az ágyszámokat és az intézmények számát folyamatosan csökkentették, különösen 2007-ben és 2012-ben XII. 2. 2. 10.. Ennek ellenére az ágyszámok még ma is magasak, ugyanakkor kevés az úgynevezett krónikus ágy (itt helyezik el az ápolásra szoruló betegeket), az erre való igény azonban folyamatosan nő, részben a népesség elöregedése, részben egészségi állapota miatt. A fekvőbeteg-gyógyintézetek elhelyezkedése és elérhetősége így egyrészt a múltból öröklött struktúrától, másrészt az egészségügyi ellátásban alkalmazott progresszivitási elvtől függ. Ez azt jelenti, hogy az egyszerűbb és gyakoribb eseteket a beteg lakóhelyéhez közeli alapellátásban vagy járóbeteg-szakellátásban, a bonyolultabbakat és ritkábbakat a területileg központosított kórházakban látják el. Az utóbbiakon belül is a leggyakoribb beavatkozásokra

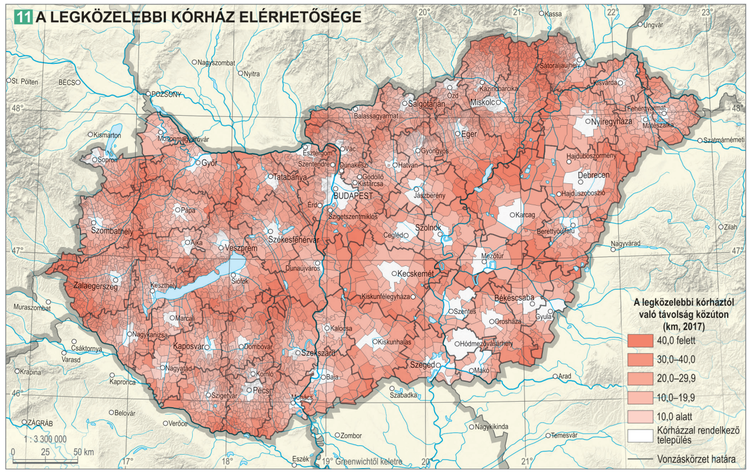

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021

12 A LEGGYORSABBAN ELÉRHETŐ MENTŐÁLLOMÁSOK

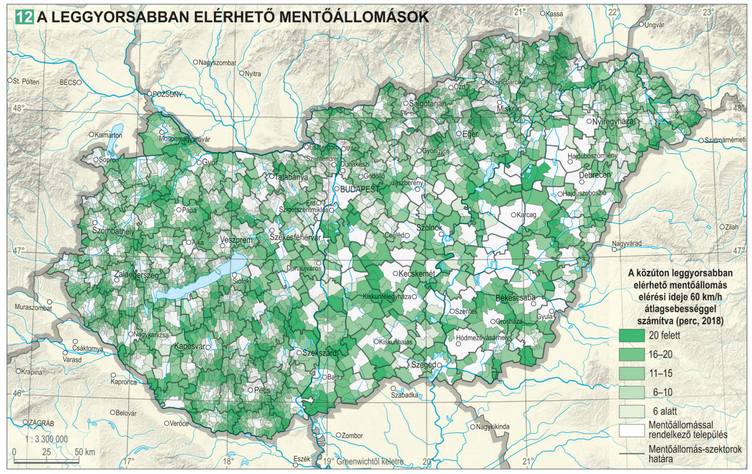

13 A LEGKÖZELEBBI GIMNÁZIUM ELÉRHETŐSÉGE

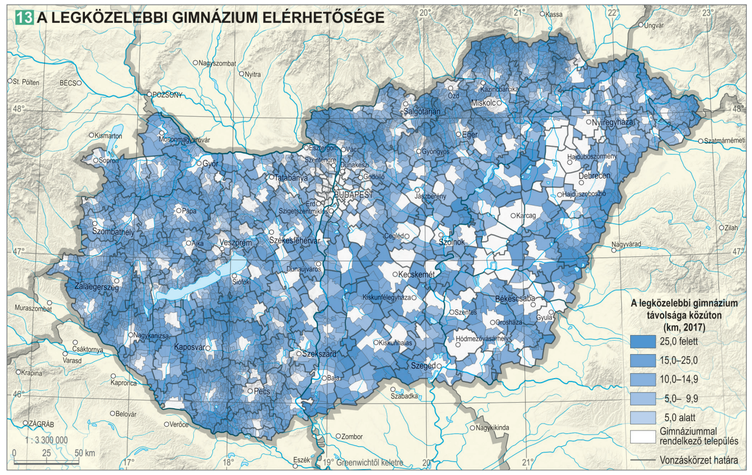

14 KERESKEDELMI ELLÁTOTTSÁG

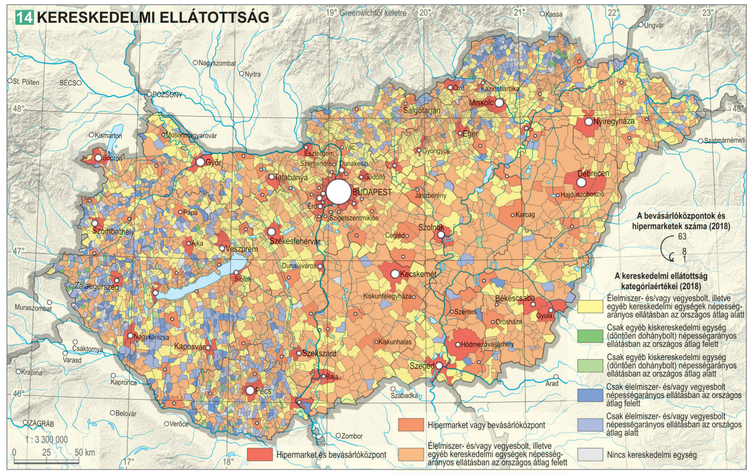

a térben szórtan elhelyezkedő városi kórházakban, míg a bonyolultabbakra a térben koncentrált intézményekben (megyei kórház, nagytérségi ellátóközpont, országos intézet) kellene sort keríteni. Az emberek mindennapi élete szempontjából lényeges, hogy a gyakrabban előforduló betegségeket gyógyító városi kórházak viszonylag közel legyenek a lakóhelyükhöz XII. 2. 2. 11.. Mind az ellátás hatásossága, hatékonysága, mind a térbeli esélyegyenlőség szempontjából fontos az egynapos ellátókapacitás növelése.

A sürgősségi és azon belül a *mentőellátás* egyenletes *elérhetősége* élet-halál kérdése lehet. Bár az esetek többségében az idő szerepe nem döntő, bizonyos beavatkozási igényeknél (pl. balesetek, stroke, szívinfarktus) akár a perceken is életek múlhatnak. Az Európai Unióban elvárás, hogy a riasztást követő 15 percen belül megérkezzen a mentőautó a beavatkozás helyszínére. A hazai lakosságot 254 mentőállomásról próbálják meg időben elérni, ám a földrajzi adottságok miatt sajnos, az elmúlt időszak jelentős fejlesztései (járművek cseréje, 22 új mentőállomás létesítése és az ellátás térbeli racionalizációja) ellenére, ez 739 település és mintegy háromnegyedmillió lakos esetében még mindig nincs megoldva. Ebből a szempontból leginkább az úthálózat és a domborzat a meghatározó, de a változó településsűrűség sem kedvez az egyenletes elérésnek. A legkedvezőtlenebb helyzetben lévő falvak több mint 30 km-re, a nagyhatárú városokban a rosszul megközelíthető külterületek akár 20 km-re is fekhetnek a mentőállomástól. A nagyvárosokban az utcaszerkezet és a forgalom hátráltatja a mentést. A mentőellátás térbeli képe igen jól jeleníti meg a körzetek központjai és peremei közötti különbségeket, ami ma érdemben már alig csökkenthető a földi, légi és mobil állomások térbeli rendszerének gyökeres átalakítása nélkül XII. 2. 2. 12..

Az *oktatáshoz* való hozzáférés, ezen belül a *gimnáziumok elérhetősége* – a köznevelés belső átalakulása után is – az értelmiségképzés kulcskérdése, úgy, hogy a méretgazdaságosság elve, szemben az általános iskolákkal, csak népesebb településeken teszi lehetővé a működést. A mezővárosias alföldi vidékeken a vonzáskörzet gyakran csak egyetlen településre, az iskola székhelyére terjed ki. Jelentősebb (25 km feletti) ingázást igénylő távolságokat az ország északkeleti és nyugati részein találunk XII. 2. 2. 13.. Ebben az urbanizáció problémái tükröződnek: a kisvároshálózat hiányosságai miatt az ország- és megyehatárok mentén (pl. Ormánságban, Őrségben, Cserehátban, Sárréten) alakultak ki a gyengén ellátott területek. Az ország keleti részén a megyehatárok környezetében jöttek létre belső perifériák, ahonnan nehézséget okoz a gimnáziumok elérése, ami a továbbtanulási statisztikákban, foglalkozási szerkezetben is megnyilvánul. Győr-Moson-Sopron megye déli peremén, a Tisza mentén Hajdú-Bihar és Heves megyék határán, valamint Külső-Somogyban találhatók a legjellegzetesebb példák. Megyei szinten kiemelhető Nógrád, ahol a (kis)városok elhelyezkedése periferikus, és a megye déli és nyugati térségében nincs könnyen elérhető gimnázium.

A fogyasztást nem csupán a jövedelmi viszonyok VI. 7. 14., hanem a fogyasztás színtereinek elérhetősége, a *kereskedelmi ellátottság* is befolyásolják. A rendszerváltozás óta, a kereskedelmi fejlesztések profitorientálttá válásával a kereskedelmi egységek térbeli elhelyezkedését és hozzáférhetőségét az üzleti szempontok határozzák meg. Így a kereskedelmi ellátottság és az árukínálat bővült, hozzáférhetőbbé vált a településhierarchia magasabb szintjein, a városias területeken, járásszékhelyeken. Viszont a központi elhelyezkedésű bevásárlóközpontokat jobbára egyéni közlekedéssel lehet elérni, ami közvetve több hátrányos helyzetű VI. 7. 7. VI. 7. 8. társadalmi csoport (pl. idősek, alacsonyabb jövedelműek) kirekesztéséhez vezet. Kereskedelmileg kiemelt térségek alakultak ki (pl. a budapesti agglomeráció, a Balaton környéke, a régióközpontok, néhány határ menti terület), de kedvező helyzetük eltérő okokkal magyarázható (pl. gazdasági szuburbanizáció, határok nyitottsága) XII. 2. 2. 14.. Ugyanakkor bizonyos vidéki, periferikus térségekben a kereskedelmi ellátottság romlott, az üzletek nehezebben hozzáférhetővé vagy elérhetetlenné váltak VI. 7. 20.. Az alacsony fizetőképes kereslet miatt felszámolták, vagy igen magas árszínvonalon működtetik őket. Az ellátás biztosítására speciális megoldást jelentenek a mozgóboltok. Általában az aprófalvas 4 térségek (pl. Cserehát, Bereg, Ormánság, Zalai-dombság) kereskedelmi ellátottsága a legrosszabb: az itt élők mind a mennyiségi, mind a minőségi ellátásban hiányt szenvednek. Bár az alföldi városok ellátottsága kedvező, a külterületen élő népességnek hasonlóan nagy távolságot kell megtennie a bevásárláshoz, mint az aprófalvas térségek lakóinak.

Biztonság

A biztonság alapvető emberi szükséglet, így mind a szubjektív, mind az objektív életminőség alakulásában kiemelkedő szerepet játszik. Különösen nagy jelentősége van a köz-, illetve a közlekedésbiztonságnak. Általánosságban azokon a településeken jobb az életminőség, amelyekben kicsi a bűnözés és kevés a baleset.

A *balesetek* számának alakulását számos tényező befolyásolja: a közlekedési kultúra, a járművek száma és műszaki állapota, az úthálózat és a forgalom sajátosságai, továbbá a közösségi közlekedési hálózat fejlettsége és használata. E tényezők összefüggésben vannak a gazdasági folyamatokkal is, amit jól tükröznek a baleseti statisztikák. A balesetek száma összefügg a gazdasági fellendüléssel és visszaeséssel: fellendüléskor a növekvő személygépkocsi-használat a balesetek számának emelkedéséhez vezet. Ugyanakkor a járművek biztonságosabbá válása és a közlekedésbiztonsági erőfeszítések folytán a halálos balesetek száma az elmúlt években az európai tendenciákhoz hasonlóan csökkent XII. 2. 2. 15.. A környező országokkal összevetve, Magyarországon alacsonyabb a 10 ezer lakosra jutó közúti balesetek száma. A legmagasabb értékek Budapesten, valamint a nagyvárosokban és környékükön tapasztalhatók XII. 2. 2. 16.. A balesetek fő oka évek óta a gyorshajtás, ami az esetek körülbelül egyharmadában játszott szerepet. Az ittas vezetés 2019-ben a közúti balesetek 8,3%-ában játszott közre, a legnagyobb arányban Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

Bár a balesetek többsége a települések belterületén történik, Magyarország tranzitország jellege és a motorizáció növekedése miatt az autópályák, főútvonalak is fokozott baleseti kockázatot jelentenek: az itt történt balesetek általában a súlyosabbak közé tartoznak. Ugyanakkor az európai tapasztalatok azt mutatják, hogy az autópálya-hálózat bővülése végső soron csökkenti a balesetek számát. A belterületi balesetek között a gyalogátkelőhelyeken történő gázolások különösen Budapesten jelentenek nagy problémát.

A *bűnözés* nemzetközi összehasonlítása csak korlátozottan lehetséges, hiszen a büntetőjog országonként eltér, így ugyanannak a cselekménynek más-más lehet a minősítése. A bűnözés területiségének elemzését nehezíti, hogy nem minden bűncselekmény jelenik meg a hivatalos statisztikában, azaz nagyon magas a felderítetlenség (pl. a félelem vagy a bizalomvesztés miatt nem tesznek feljelentést a sértettek). A 2010-es években az Európai Unió országaiban a bűnözési statisztikák (pl. a rablások, emberölések tekintetében) javultak. Magyarországon 2013 óta szintén kedvezően alakulnak az adatok: mind a regisztrált bűncselekmények, mind a bűnelkövetők száma csökkent. Ennek több oka is lehet: a rejtve maradó bűncselekmények számának esetleges növekedése, a javuló gazdasági helyzet, egyes jogszabályok szigorodása vagy éppen a nyomozó hatóságok eredményesebb munkája, amelyivel a potenciális bűnelkövetőket elrettentik. Jelentősen csökkent az összbűnözés legnagyobb részét kitevő lopások száma, amelyekből a legtöbbet Budapesten követik el XII. 2. 2. 17.. A bűncselekmények száma egyrészt a nagyvárosokban, másrészt a turisztikai célterületeken, harmadrészt pedig a periferikus, elmaradott térségekben magas XII. 2. 2. 18.. Mindegyikre más-más bűnesetek jellemzők: a turisztikai területeken például magasabb a vagyon vagy közrend elleni, a nagyvárosokban a csalás vagy a gazdasági, míg az elmaradottabb térségekben a kisebb értékű, vagyon elleni cselekmények aránya. A legtöbb bűncselekményt nem az elmaradottabb térségekben, szegényebb településeken követik el, hanem ahol a haszonszerzés esélye nagyobb.

15 A SZEMÉLYI SÉRÜLÉSES KÖZÚTI BALESETEK ALAKULÁSA (1990–2019)

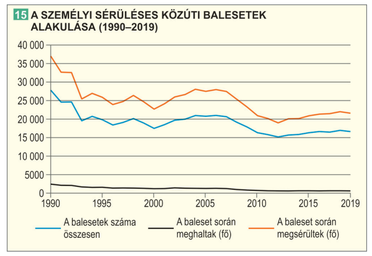

16 KÖZÚTI BALESETEK A KÁRPÁT–PANNON-TÉRSÉGBEN

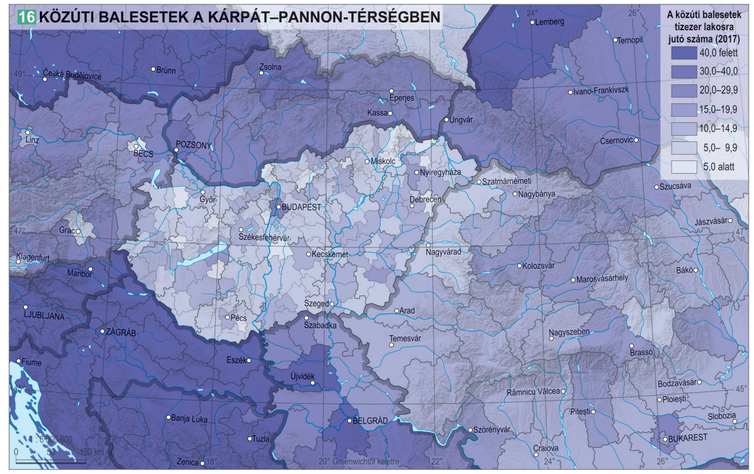

17 NÉHÁNY BŰNCSELEKMÉNYTÍPUS GYAKORISÁGÁNAK REGIONÁLIS MEGOSZLÁSA (2018)

	A bűncselekmények tízezer lakosra jutó száma									
Régió	Testi sértés	Szándékos, befejezett emberölés	Hivatalos személy elleni erőszak	Csalás	Lopás	Rongálás	Sikkasztás	Garázdaság	Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények	Járművezetés ittas vagy bódult állapotban
Dél-Alföld	8,34	0,09	0,27	17,31	54,63	4,90	2,39	8,15	5,55	25,36
Dél-Dunántúl	10,53	0,09	0,19	15,42	61,31	6,54	5,23	8,36	6,02	19,07
Észak-Alföld	10,28	0,06	0,21	12,09	50,06	3,02	1,36	8,92	4,66	12,77
Észak-Magyarország	8,81	0,12	0,30	16,34	80,09	5,49	1,82	13,75	4,83	13,80
Közép-Dunántúl	7,45	0,06	0,24	16,96	36,96	5,18	1,40	6,44	8,45	20,00
Közép-Magyarország	8,97	0,09	0,38	27,17	81,82	9,20	2,99	11,33	15,00	16,34
Nyugat-Dunántúl	6,90	0,09	0,35	19,71	51,09	4,82	3,47	6,86	7,66	13,92
Magyarország	***8,83***	***0,09***	***0,30***	***19,50***	***63,63***	***6,19***	***2,61***	***9,60***	***8,82***	***17,06***

18 REGISZTRÁLT BŰNCSELEKMÉNYEK A KÁRPÁT–PANNON-TÉRSÉGBEN

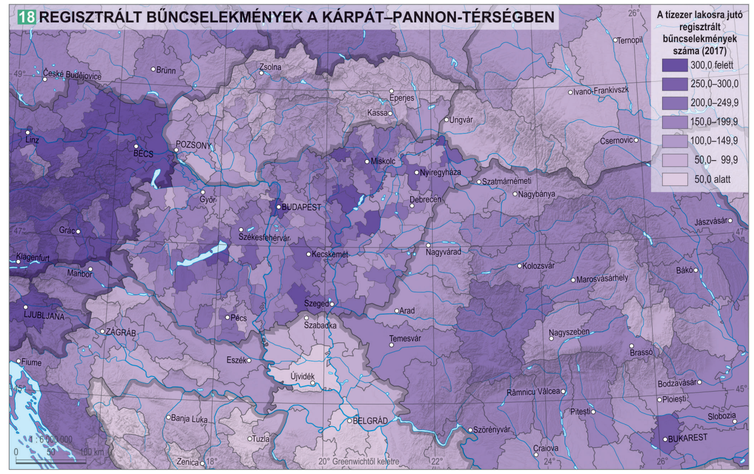

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021

Magyarország Nemzeti Atlasza (MNA)
www.nemzetiatlasz.hu

Szerkesztőbizottság
Kocsis Károly (elnök)
Klinghammer István (tiszteletbeli elnök), Nemerkényi Zsombor (titkár),
Kincses Áron, Kovács Zoltán, Tóth Géza, Zentai László

Kartográfiai Tanácsadó Bizottság
Zentai László (elnök)
Bartos-Elekes Zsombor, Bottlik Zsolt, Buga László,
Elek István, Gede Mátyás, Gercsák Gábor, Györffy János,
Márton Mátyás, Orosz László, Török Zsolt Győző

MNA Társadalom kötet

Kötetszerkesztők
Kocsis Károly (főszerkesztő), Kovács Zoltán, Nemerkényi Zsombor, Kincses Áron, Tóth Géza

Fejezetszerkesztők
Bajmócy Péter, Bálint Lajos, Beluszky Pál, Boros Lajos, †Csatári Bálint, Dövényi Zoltán,
Kocsis Károly, Kovács Zoltán, Őri Péter, Pál Viktor, Szabó Laura, Székely Gáborné, Tátrai Patrik

Szakmai lektor
Probáld Ferenc, Gercsák Gábor

Nyelvi lektor
Kálóczy Katalin, Gercsák Gábor

Borítóterv
Mezei Gáspár – CSFK Földrajztudományi Intézet, Kuti Ildikó – Civertan Bt.

Arculatterv, tipográfia
Kuti Ildikó – Civertan Bt.

Sokszorosítás
Pannónia Nyomda Kft.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változatainak kiadási jogát is.
A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak valamely része semmiféle formában, semmiféle nyelven nem sokszorosítható és nem publikálható.

Felelős kiadó: Kiss László főigazgató
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, www.csfk.org
© CSFK Földrajztudományi Intézet, www.mtafki.hu, Budapest, 2021

A kiadvány megjelenéséhez támogatást nyújtott:
Magyarország Kormánya
Innovációs és Technológiai Minisztérium
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat
Magyar Tudományos Akadémia

A kötet szerkesztésének lezárása: 2021. február 1.

ISBN 978-963-9545-55-7ö
ISBN 978-963-9545-63-2

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021

MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZA TÁRSADALOM

Szerzők
Bajmócy Péter
Bálint Lajos
Beluszky Pál
Boros Lajos
Branyiczkiné Géczy Gabriella
†Csatári Bálint
Dövényi Zoltán
Egedy Tamás
Fabula Szabolcs
Faragó Tamás
Farkas Jenő Zsolt
Gábriel Dóra
Gál Tamás
Gulyás Ágnes
Gyuris Ferenc
Ilcsikné Makra Zsófia
Jankó Ferenc
Kincses Áron
Kocsis Károly
Kovács Zoltán
Kovalcsik Tamás
Kulcsár László
Lados Gábor
Makay Zsuzsanna
Monostori Judit
Murinkó Lívia
Nagy Gábor
Nagy Gyula
Obádovics Csilla
Őri Péter
Pál Viktor
Pénzes János
Pirisi Gábor
Szabó Laura
Székely Gáborné
Szilassi Péter
Tátrai Patrik
Tóth Géza
Tóth Pál Péter
Trócsányi András
Uzzoli Annamária
Wéber András

Térkép- és ábraszerzők
Agárdi Norbert
Bácskainé Pristyák Erika
Bajmócy Péter
Bálint Lajos
Balizs Dániel
Balogh András
Baranyai Olga
Bartos-Elekes Zsombor
Beluszky Pál
Benedek József
Bertus Zoltán
†Bognár András
Boros Lajos
Bottlik Zsolt
Branyiczkiné Géczi Gabriella
Braun László
Csapó Tamás
†Csatári Bálint
Csernicskó István
Demeter Gábor
Dézsi Gyula
Dövényi Zoltán
Egedy Tamás
Elekes Tibor
Farkas György
Farkas Jenő Zsolt
Frisnyák Sándor
Gál Tamás
Gulyás Ágnes
Győri Róbert
Gyuris Ferenc
Hărănguş, Iulia
Hegedűs Viktor
Horváth István
Ilcsikné Makra Zsófia
Jankó Ferenc
Jász Erzsébet
Kardos Laura
Kincses Áron
Kiss Tamás
Kocsis Károly
Kókai Sándor
Kovács Zoltán
Kovalcsik Balázs
Kovalcsik Tamás
Kovály Katalin
†Kubinyi András
Kücsán József
Lados Gábor
Lengyel István Máté
Lennert József
Makay Zsuzsanna
Matlovičová, Kvetoslava
Máté Zsolt
Moldovan, Ciprian
Molnár József
Mucsiné Égerházi Lilla
Murinkó Lívia
Nagy Gábor
Nagy Gyula
Németh Ádám
Őri Péter
Pál Viktor
Pálóczi Gábor
Pásztor István Zoltán
Pénzes János
Pintér János
Róbert Péter
Sikos T. Tamás
Szabó Balázs
Szabó Laura
Szende Katalin
Székely Gáborné
Szilassi Péter
Szűcs Sándor
Tátrai Patrik
†Thirring Gusztáv
Tiner Tibor
Tolnai Gábor
Tóth Géza
Tóth Pál Péter
Trócsányi András
Uzzoli Annamária
†Varga E. Árpád
Vasárus Gábor László
Wéber András
Zupančič, Jernej

Vezető térképészek
Koczó Fanni
Kovács Anikó
Mezei Gáspár
Nemerkényi Zsombor

További térképészeti közreműködők
Agárdi Norbert
Bálint Lajos
Bartos-Elekes Zsombor
Bottlik Zsolt
Demeter Gábor
Szabó Renáta

Technikai munkatársak
Laczkó Margit
Magyar Árpád

©CSFK Földrajztudományi Intézet, www.nemzetiatlasz.hu, Budapest, 2021